

ZAKLADATELSKÁ OSOBNOST JIŘÍHO LEVÉHO

Kupková, Ivana – Fišer, Zbyněk a kol. *Jiří Levý: Zakladatel československé translologie*. Brno : Masarykova univerzita, 2019, 131 s.

Jan Prchal
Univerzita Karlova
AdRTzL@protonmail.ch

Role zakladatelských osobností v jakémkoliv vědním oboru je vždy poněkud nevděčná, nese s sebou totiž tu výsadu, že jejich dílo bude znovu a znovu nahlíženo ze všech stran, rozebíráno a zkoumáno — a hodnoceno. Proces reflexe těch textů, které se staly základními stavebními kameny daného oboru, probíhá bez ohledu na politické systémy i školní osnovy, protože potřeba vypořádat se vždy od počátku s historií svého oboru, seznámit se s těmi, „kteří šli před námi“, čeká každého, kdo se mu chce vážně a seriózně věnovat. Průkopnická díla mohou být někdy pro současnost přítěží kvůli potřebě vymezit se vůči nim; častěji však bývají přínosem, jenž pomáhá řešit i některé otázky současné; a v ojedinělých případech zůstávají průkopnická díla živá, v pohybu, ačkoliv je jejich autor již dávno po smrti. Tento poslední případ platí do puntíku o zakladateli československé translologie, Jiřím Levém.

Jméno Jiřího Levého je asociováno především s jeho stěžejním dílem *Umění překlada*, v němž koncentroval veškeré výsledky své tehdejší vědecké práce. Problematice překlada se věnoval od počátku svých vysokoškolských studií: na téma popisu překladatelského procesu obhájil svou rigorózní práci, disertační (tehdy kandidátskou) práci, habilitační práci i práci doktorskou. Napsal množství studií o překlada, věnoval se i výuce překlada. Od začátku své vědecké dráhy tak — ať vědomě, či nevědomě — průběžně konstituoval nově vznikající obor — translologii. Časovým mezníkem pro translologii československou je (kromě roku 1957, kdy vyšly Levého monumentální *České teorie překlada*) právě rok 1963, kdy bylo jeho *Umění překlada* vydáno poprvé.

Navzdory tomu, že letos nemá Jiří Levý ani výročí narození ani výročí smrti, ba výročí neslaví ani žádná z jeho stěžejních prací, uspořádal kolektiv sdružený kolem Ivany Kupkové a Zbyňka Fišera kolektivní monografii, která této významné osobnosti skládá hold. Knihu vydalo univerzitní nakladatelství Masarykovy univerzity v Brně — ostatně kde jinde by se měl objevit pomyslný knižní pomník než v hlavním místě působení Jiřího Levého, rodáka ze slovenských Košic.

Věcný úvod shrnuje základní poznatky o přínosu Jiřího Levého československé (a jak uvidíme později i světové) translologii a stručně seznamuje čtenáře s obsahem jednotlivých příspěvků v monografii. Bezprostředně navazuje filosofická stať Milana Suchomela „Věda, filosofie, literatura: Před padesáti lety zemřel Jiří Levý“, která chápe Levého úvahy o překlada jako „diskusi“ s filosofickou koncepcí Martina Heideggera. Ukazuje Levého jako stoupence logiky, přesnosti a pravdy. Suchomelova silně filosofická interpretace myšlenek Jiřího Levého může oslovit především ty z čtenářů, kteří zkoumají teorii informace a prvek exaktnosti v humanitních vědách,

a poskytnout jim mnoho podnětů. Předkládá jakési úvodní zakotvení Levého ve filosofickém systému.

Další příspěvek s názvem „Avantgardný vedecký prínos Jiřího Levého a Antona Popoviča v kontexte súčasného translatologického vývoja“ trojice slovenských autorek Gromové, Müglové a Munkové si vzal za úkol především popsat průniky a rozdíly mezi úvahami Levého a úvahami Antona Popoviče, slovenského translatologa o pár let mladšího než Levý. Autorky propojují obě osobnosti skrze jejich dílo, které v obou případech zaznamenalo i úspěch v zahraničí (jejich stěžejní práce byly přeloženy do několika jazyků), a uvažují o jejich společném vkladu na pole teorie překladu.

Petra Mračková Vavroušková zachází ve své stati „Jiří Levý a nepřímý (portugalský) překlad“ do praktických úvah více, než to činili autoři předchozích kapitol, a pouští se do rozboru toho, jak sám Levý využil své překladatelské „zákony“ v souvislosti s překladem vlastního díla do němčiny. Zastavuje se u problematiky dvojnásobných překladů neboli překladů z druhé ruky, překladů nepřímých; laicky řečeno u problematiky překladu z překladu, jako tomu bylo v případě portugalské verze Levého *Umění*, neboť překladatel vycházel z německého „originálu“. Pro německý překlad (1969), z něž bylo překládáno do portugalského (2011), byla výchozí česká upravená verze *Umění* z roku 1967.¹ Autorka se zaměřuje na klíčová slova Levého pojmového aparátu a posuzuje, jakým způsobem Levý převod řešil a jak se vyrovnával s významovými nuancemi jednotlivých pojmů. Nastiňuje teoretický základ uvažování Levého o nepřímých překladech a aplikuje je na portugalskou verzi *Umění*.

Ivana Kupková přibližuje v další stati přínos Levého pro současnou slovenskou kritiku překladu. Levý byl původem ze Slovenska, a tak je zcela přirozené, že významnou měrou ovlivnil i tamější myšlení o překladu, ačkoliv Slovensko mělo i své „domácí“² teoretiky, za všechny jmenujme Antona Popoviče. Základním a nesporným poznatkem je, že „[a]by sme si mohli stanovit kritériá kritiky, musíme vedieť, čím by preklad měl být“ (Levý 2012, s. 36) a čo je jeho cieľom“ (s. 41). Levého tehdejší pokračovatelé tvoří na Slovensku významnou část teoretiků překladu. Kupková konstatuje, že Levého vliv ani na Slovensku nevymizel, ba naopak se rozvíjí a je neustále vtahován do současných vědeckých úvah nejen o kritice překladu, nýbrž o teorii překladu jako celku.

V následujícím pomyslném oddílu se autorský kolektiv noří ještě hlouběji do praktické stránky odkazu Jiřího Levého a uvádí jeho myšlenky v život. Činí tak lingvistka Jana Kitzlerová, která se ve svém příspěvku s názvem „Dvanáct aneb Co by Jiří Levý řekl nejnovějšímu překladu stejnojmenné Blokovy poemy“ zabývá tím, nakolik jsou v českém překladatelském prostředí ctěny ideje Levého „překladatelského umění“. Autorka čtenáře seznamuje s historií překladu Blokovy poémy a demonstruje stěžejní potíže, jež překladatele potkávaly. Srovnáním Mathesiovy verze „klasické školy“ a Kasalovy verze „modernistické školy“ docházíme nutně společně s autorkou k závěru, že ač jsou oba překladatelé od sebe vzdáleni několik desetiletí, tvoří pro jinou společnost a s jinými znalostmi a dopouštějí se často i velmi odlišných ústupků při překladu (Kasal přistupuje k Blokově textu z hlediska zachování stylistiky poměrně

1 Není bez zajímavosti, že když bohemista Karel Hausenblas vydal Levého *Umění překladu* v roce 1983, přihlížel přitom i k německému překladu, neboť na něm Levý přímo spolupracoval a některé myšlenky upravoval nebo nastiňoval pod jinými úhly.

2 I když adjektivum „domácí“ je před rokem 1989 notně zavádějící.

méně uctivě než Mathesius), byl by s nimi s oběma Levý spokojen, poněvadž se jim podařilo zachovat a dobře vystihnout jak myšlenkový obsah poémy, tak i její, tak důležitou, rytmickou formu.

V podobném duchu kráčí i příspěvek Radka Malého „Goethův *Faust* v novém českém překladu (s přihlédnutím k úvahám Jiřího Levého)“. Malý svůj příspěvek stylizuje z pohledu sebe samého jako překladatele *Fausta* (překládal jej pro inscenaci ve Stavovském divadle v roce 2018). Seznamuje se všemi překlady *Fausta*, které dosud vyšly v českém jazyce, konfrontuje je se svou vlastní verzí překladu a hledá optimální řešení ne pouze z hlediska potřeby najít nejlepší technickou variantu překladu, nýbrž i z teoretického hlediska translatologického, tedy aby vyhověl požadavkům na moderní a poctivý překlad.

Radek Černoch („Ke specifikům překládání *Digest*“) nahlíží překladatelské hledisko při převodu právnických textů tzv. *Digest*, tedy řecky či latinsky psaných výpisků „z děl významných právníků, kteří se vyjadřovali ke konkrétním případům“ (s. 73). Zde totiž mizí aspekt stylistický, mizí požadavek na estetickou hodnotu, zato však silně vystupuje do popředí co nejpřesnější převod významový. V textech se tak objevují jak různé stylistické úrovně, tak nezřídka i části bez patřičného kontextu, u nichž překladatel nemůže nezaváhat a neznejistět. Často dochází k potížím, o kterých mluví Levý ve svém díle, totiž k rozrůzněnosti významové šíře jazyka zdrojového a jazyka cílového. Naráží i na jevy intertextové provázanosti, odkazů a pevného vztahu ke konkrétnímu právnímu řádu té doby, který nemusí být pokaždé znám.

Pokračuje Zbyněk Fišer svou statí „Komunikační strategie v paralelních překladech marketingových textů“, v níž předkládá své zkušenosti s výukou překladu reklamních sloganů a textů. Zásadním požadavkem na reklamní text je funkce informační a funkce persvazivní, kombinované v různém poměru v závislosti na svém cíli. Fišer naráží především na problém kulturní nesdělitelnosti za podmínky, chceme-li zachovat původní text, což je do značné míry záležitost intertextová (jak ukazuje příklad sloganu německé značky *dm drogerie*). Další komplikaci vidí Fišer v pojmech, které obvykle nelze doslovně přeložit, ale je nutno nahradit je funkčními analogy. Své poznatky z výuky shrnuje konstatováním, že kromě překladatelské kompetentnosti (rozuměj jazykové vybavenosti) je potřebné i teoretické poučení o překladu, k čemuž dodnes slouží Levého dílo.

Knihu uzavírá příspěvek Zdeňky Vychodilové „Olomoucká etapa v profesním životě Jiřího Levého“, který uvádí další fakta z Levého života, jelikož právě v Olomouci strávil větší část svého profesního života. Vychodilová pak — v souladu s podtitulem svého příspěvku „Jiří Levý jako inspirace pro současnou rusistickou překladatelskou praxi“ — informuje, jak je do studijního plánu rusistických oborů na Palackého univerzitě začleněna výuka vycházející z poznatků a prací Levého, což je jistě důstojný odkaz, který Levý zanechal na svém někdejší působišti.

Snaha přemýšlet o problémech, uvažovat a samostatně i v diskusi nacházet řešení lehkých i složitých překladatelských „oříšků“ je myšlení Jiřího Levého vlastní. Jeho stěžejním dědictvím je právě schopnost nečasově uvažovat, a to je i důvodem jeho neutuchající aktuálnosti a také důkazem, že právem zaujímá výsadní postavení zakladatelské osobnosti československé translatologie. Pokud toto chtěl autorský kolektiv podepsaný pod recenzovanou kolektivní monografií ukázat, podařilo se mu to na reprezentativní úrovni.

